

KLAUS J. SCHILLER

ZNACZENIE DEMOKRATYCZNEJ REFORMY ROLNEJ 1945 ROKU DLA ROZWOJU SERBOŁUŻYCZAN W NIEMIECKIEJ REPUBLICIE DEMOKRATYCZNEJ

W dniu 16 IV 1945 r. 1. Front Białoruski i 1. Front Ukraiński Armii Czerwonej rozpoczęły wielką ofensywę przeciw faszystowskiemu Wehrmachtowi, zakończoną bezwarunkową kapitulacją Niemiec hitlerowskich 8 V 1945 r. W ciągu tych trzech tygodni, od momentu przekroczenia Nysy Łużyckiej do chwili wyzwolenia narodu niemieckiego, oddziały 1. Frontu Ukraińskiego, dowodzone przez marszałka Związku Radzieckiego J. S. Koniewa — pod którego rozkazami znajdowała się także 2. Armia Wojska Polskiego pod dowództwem generała dywizji K. Świerczewskiego — wyzwoliły także serbołużycką mniejszość narodową spod wielowiekowego ucisku i wyzysku ze strony niemieckich klas panujących¹.

Pod względem polityczno-administracyjnym historyczne Dolne Łużycy w połowie 1945 r. obejmowały — najogólniej rzecz biorąc — następujące powiaty prowincji brandenburskiej: Calau, Cottbus, Guben, Lübben, Luckau, resztki powiatu Sorau oraz powiat Spremberg. W tym samym czasie w skład historycznych Górnych Łużyc wchodziły następujące powiaty Saksonii: Bautzen, Görlitz, Hoyerswerda, Kamenz, Löbau, Rottenburg, nie licząc serbołużyckiej części obszaru od 1945 r. należącego do Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, a obejmującego mniej więcej powiaty: Gubin, Lubań Śląski, Zgorzelec i Żary.

Wśród wymienionych 14 powiatów serbołużyckich, w granicach ówczesnej strefy okupacyjnej Niemiec pozostającej pod kontrolą Związku Radzieckiego, znajdowało się 7 powiatów mieszanych pod względem narodowym. Były to: Bautzen, Calau, Cottbus, Hoyerswerda, Kamenz,

¹ O działaniach wojskowych, które doprowadziły do wyzwolenia Łużyc, por. np.: J. Ziesche, *Befreiung an der Spree* (Neue Bautzener Zeitung, 1965, nr 15—18), oraz omówienie literatury; M. Kasper, *Einige Monographien über den Verlauf der militärischen Aktionen der 2. Polnischen Armee in der Lausitz* (Lëtöpis — Jahresschrift des Instituts für sorbische Volksforschung, Reihe B, Geschichte — cytowane w dalszym ciągu: Lëtöpis B — nr 11/2, 1964, s. 219—221).

Löbau i Rothenburg. Obok ludności niemieckiej mieszkało tu około 100 000 Serbołużycan².

Podobnie jak w całych Niemczech, tak też i na tym obszarze należało odbudować zniszczone całkowicie przez faszyzm i wojnę życie gospodarcze oraz zasady demokratyczne. Stało się to możliwe przede wszystkim dzięki rozbiciu podstaw faszystowskiego imperializmu niemieckiego oraz w oparciu o krystalizującą się jedność klasy robotniczej, przodującej siły społeczeństwa. Jak wiadomo, zadania te zostały zrealizowane konsekwentnie na terenie dzisiejszej Niemieckiej Republiki Demokratycznej, gdy natomiast w Niemieckiej Republice Federalnej doszło do odrodzenia niemieckiego imperializmu.

Dziedzictwo faszystowskiej wojny łupieżczej było okropne również w miastach i wsiach serbołużyckich. Powiaty Hoyerswerda i Weißwasser należały w Saksonii do tych, których sytuacja przedstawiała się wręcz tragicznie³, wśród zaś 10 najbardziej dotkniętych zniszczeniami powiatów prowincji brandenburskiej znajdowały się wszystkie bez wyjątku powiaty serbołużyckie⁴. Jeżeli Görlitz nie poniosło większych strat, to Budziszyn stracił 77% wszystkich mieszkań⁵, w Forst notowano 38% całkowitych i 50% częściowych zniszczeń, stopień zniszczenia Lübben wynosił 80%, Calau — 45%, Cottbus — 34%⁶. Prawie wszędzie zewastowane były wodociągi, gazociągi i sieć elektryczna. Na wsi budziszynskiej około 1300—1400 chłopów zostało pozbawionych budynków i stodół⁷. W jednej tylko gminie Neschwitz 134 budynki, w tym 65 domów mieszkalnych, leżały w gruzach⁸, w Königswartha zaś zniszczeniu

² Po wyzwoleniu 5 krajów, utworzeniu 14 okręgów, zmniejszeniu dotychczasowych bądź utworzeniu licznych nowych powiatów w NRD w 1952 r. istnieją obecnie następujące powiaty: w Łużycach Dolnych — Calau, Cottbus, Finsterwalde, Forst, Guben, Lübben, Luckau, Senftenberg — cz. płn. i Spremberg w okręgu Cottbus, jak również Beeskow — cz. pld. oraz Eisenhüttenstadt w okręgu Frankfurt (nad Odrą); w Łużycach Górnych — Bautzen, Bischofswerda, Görlitz, Kamenz, Löbau, Niesky i Zittau w okręgu Drezna, jak też Hoyerswerda, Senftenberg — cz. pld. (z wyjątkiem Lauchhammer) i Weißwasser w okręgu Cottbus. W skład obszaru mieszanego narodowościowo wchodzi powiaty: Bautzen, Calau, Cottbus, Forst, Guben, Hoyerswerda, Kamenz, Niesky, Spremberg, Weißwasser.

³ Por. sprawozdania w: Deutsches Zentralarchiv Potsdam (cytowane w dalszym ciągu: DZA), Deutsche Verwaltung für Land- und Forstwirtschaft (cytowane w dalszym ciągu: LuF), nr 72, k. 215, i nr 1579, k. 188.

⁴ Brandenburgisches Landeshauptarchiv Potsdam, Rep. 68, nr 767, k. 23.

⁵ J. Ziesche, *Neuaufbau an der Spree* (Neue Bautzener Zeitung, 1965, nr 19).

⁶ H. Lehmann, F. Mayas, *Der Kampf um die Aktionseinheit und die Einheit der Arbeiterklasse in der Niederlausitz 1945/1946* (Lëtopis B, 11/2, s. 117).

⁷ Sächsisches Landeshauptarchiv Dresden (cytowane w dalszym ciągu: SLHA), nr 7/1446, nie pag.

⁸ T. Schütze, *Mühevoller Aufstieg aus der Zerstörung* (Dorf und Park Neschwitz, „Das schöne Bautzener Land“, z. 4, Bautzen 1955, s. 11).

uległo ponad 30 budynków i zagród⁹. Podobnie przedstawiała się sytuacja we wsiach powiatu Cottbus, gdzie 47 734 budynki mieszkalne, stajnie, stodoły i szopy, tj. 90% stanu zabudowań istniejących przed 1945 r., zostały dotknięte przez wojnę, począwszy od lekkich uszkodzeń, a skończywszy na całkowitym zniszczeniu¹⁰. W powiecie Rothenburg w wyniku działań wojennych przestały istnieć 3 wsie, wiele innych poniosło poważne straty, około 5000 mieszkań zostało zniszczonych¹¹.

Już od pierwszych dni po wyzwoleniu co dzielniejsze kobiety i mężczyźni, aktywiści tamtych czasów, zatroszczyli się o to, aby usunąć szkody. Za ich przykładem poszli inni. Odgruzowanie i zaczynająca się odbudowa stały się sprawą szerokich rzesz ludności. Komendantury Związku Radzieckiego powołały na stanowiska burmistrzów w miastach, przewodniczących gmin i landratów w powiatach pozostałych przy życiu antyfaszystów.

Rozkaz nr 2 naczelnego dowódcy wojsk radzieckich w Niemczech z 10 VI 1945 r., wprowadzający nowe, demokratyczne stosunki i przywracający do życia partie i organizacje antyfaszystowskie, umożliwił również restytuowanie Komunistycznej Partii Niemiec. W odezwie ogłoszonej przez jej Komitet Centralny 11 VI 1945 r.: *Ludu pracujący miast i wsi! Mężczyźni i kobiety! Młodzieży niemiecka!* (Schaffendes Volk in Stadt und Land! Männer und Frauen! Deutsche Jugend!), Komunistyczna Partia, jedyna w Niemczech, wystąpiła z naukowym programem demokratycznej przebudowy całych Niemiec. W twórczym zastosowaniu marksizmu-leninizmu do konkretnych warunków rozwojowych wskazywała na potrzebę doprowadzenia do końca rewolucji burżuazyjno-demokratycznej pod przewodnictwem klasy robotniczej, zbudowania w całych Niemczech antyfaszystowskiego i demokratycznego porządku. Program taki odpowiadał nie tylko interesom klasy robotniczej, lecz także — z wyjątkiem przestępczych klik monopolistów, militarystów i junkrów — wszystkim klasom i warstwom społecznym narodu niemieckiego, jak również zamieszkującym w Niemczech mniejszościom narodowym, jak Polacy, Serbołużyczanie i in. Zawarty w dziesięciu punktach odezwy program najpilniejszych i nie cierpiących zwłoki zadań rewolucyjnej partii klasy robotniczej precyzował m. in. zasady polityki narodowościowej oraz agrarnej:

„3. Przywrócenie demokratycznych praw i wolności ludu ... Równość

⁹ J. Syckor, G. Benad, *Am Beginn der sozialistischen Zeit* (Königswartha im Teichland, „Das schöne Bautzener Land”, z. 10, Bautzen 1962, s. 56).

¹⁰ H. Ostermann, *Die Massenbewegung zur Durchführung der Bodenreform im Landkreis Cottbus*, Staatsexamensarbeit an der Parteihochschule „Karl Marx” beim Zentralkomitee der SED 1962, maszynopis, s. 12.

¹¹ SLHA, nr 1/1530, t. II, k. 71.

wszystkich obywateli wobec prawa, bez różnicy ras, oraz jak najsurowsze karanie wszelkich wypowiedzi głoszących nienawiść rasową . . . Systematyczne wyjaśnianie barbarzyńskiego charakteru teorii nazistowsko-rasistowskich, zakłamania »idei przestrzeni życiowej«, katastrofalnych dla narodu niemieckiego skutków polityki hitlerowskiej . . .

6. Wywłaszczenie całego mienia bonzów nazistowskich i przestępców wojennych oraz przekazanie go w ręce ludu, do dyspozycji organów komunalnych i samorządów prowincjonalnych.

7. Likwidacja wielkiej własności ziemskiej, wielkich majątków junkrów, hrabiów i ksiąząt, oraz przekazanie całego areалу ich ziemi, jak też wszelkiego żywego i martwego inwentarza będącego ich własnością prowincjonalnym bądź powiatowym zarządom w celu rozdziału między chłopów zrujnowanych przez wojnę lub pozbawionych mienia. Oczywiście, w żadnym wypadku nie dotyczy to własności i gospodarstw bogatych chłopów”¹².

Program ten, obok układu poczdamskiego zawartego w dniu 2 VIII 1945 r. między Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich, Stanami Zjednoczonymi Ameryki Północnej i Wielką Brytanią, stał się podstawą prawdziwie niemieckiej polityki. Zgodnie z tym postępowały zarówno organa krajowej i prowincjonalnej administracji w Saksonii i Brandenburgii zatwierdzone 4 VII 1945 r.¹³, utworzone nieco później instytucje samorządowe, jak i 11 Niemieckich Centralnych Zarządów w radzieckiej strefie okupacyjnej, powołanych na podstawie rozkazu nr 17 Administracji Wojsk Radzieckich w Niemczech, a także utworzony 10 sierpnia Centralny Zarząd Rolnictwa (Zentralverwaltung für Landwirtschaft)¹⁴.

Żądanie przeprowadzenia reformy rolnej, zawarte w programie Komunistycznej Partii Niemiec z 11 czerwca, jak też w odezwie Bloku Partii Antyfaszystowsko-Demokratycznych Prowincji Brandenburskiej z 3 września oraz Saksonii z 5 września, wynikało z uznania politycznych i ekonomicznych konieczności, jak też odpowiadało woli szerokich rzesz narodu niemieckiego i serbołużyckiego¹⁵.

Pokrótkie przynajmniej należałoby wskazać, że to właśnie na Łużycach istnieją wielowiekowe tradycje wspólnych walk chłopów serbołużyckich i niemieckich przeciw panom feudalnym i junkrom — które

¹² *Dokumente und Materialien zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung*, Seria III, t. I (cytowane w dalszym ciągu: DMGDA III/1), Berlin 1959, s. 19.

¹³ Tamże, s. 50—51.

¹⁴ Por. W. Ulbricht, *Die Bauernbefreiung in der Deutschen Demokratischen Republik*, t. II, Berlin 1962, s. 1553—1556 (tablica chronologiczna).

¹⁵ Tamże.

już w okresie późnego feudalizmu przybrały szerokie rozmiary¹⁶, a w XIX w. były nadal kontynuowane¹⁷ — że właśnie rozwiązanie kwestii agrarnej na przełomie wieków stało się istotną częścią narodowego ruchu serbołużyckiego organizowanego przez Domowinę, założoną w 1912 r., stanowiło nieodłączny element ruchu osiedleńczego pracującego chłopstwa po pierwszej wojnie światowej i było nadal podtrzymywane w żądaniach Łużyckiego Związku Chłopskiego¹⁸. Demokratyczna reforma wyborcza była zatem logiczną konsekwencją tego ruchu, a jej skuteczna realizacja po długich i zaciętych zmaganiach przyniosła chłopom serbołużyckim zwycięstwo.

Między 3 a 10 IX 1945 r. pięć Zarządów Krajowych i Prowincjonalnych Niemiec postanowiło przeprowadzić demokratyczną reformę rolną. W konsekwencji Zarząd Prowincji Brandenburskiej w Poczdamie wydał 6 września *Zarządzenie w sprawie reformy rolnej w prowincji brandenburskiej*¹⁹, 10 września natomiast Zarząd Kraju Saksonii w Dreźnie — *Zarządzenie w sprawie wiejskiej reformy rolnej*²⁰, które dla powiatów serbołużyckich stało się podstawą rewolucyjnych przeobrażeń na wsi.

We wstępie obydwu zarządzenia, o bardzo podobnym brzmieniu, po-

¹⁶ W. Boelcke, *Bauer und Gutsherr in der Oberlausitz*, Bautzen 1957; Bautzen 1957; V. Klemm, *Bauernbewegungen des 16. Jahrhunderts im Markgraftum Oberlausitz* (Lëtöpis B 5, 1958, s. 26—62); J. Leszczyński, *Maćizny k stawiznam burskich zběžkow w Hornjej Łużicy w druhej połojcy XVII. stolęća* (tamże, s. 63—130); tenże, *Der Klassenkampf der Oberlausitzer Bauern in den Jahren 1635—1720*, Bautzen 1964; F. Mětšk, *Die brandenburgisch-preußische Sorbenpolitik im Kreise Cottbus vom 16. Jahrhundert bis zum Posener Frieden (1806)*, Berlin 1962; tenże, *Der Kurländisch-wendische Distrikt. Ein Beitrag zur Geschichte der Territorien Bärwalde, Beeskow, Storkow, Teupitz und Zossen unter besonderer Berücksichtigung des 16. bis 18. Jahrhunderts*, Bautzen 1965; E. Palm, *Beiträge zur Geschichte des Klassenkampfes des Oberlausitzer Landvolks zur Zeit des Spätfeudalismus* (Lëtöpis B 1, 1953, s. 3—120).

¹⁷ E. Hartstock, *Zur Bauernbewegung im sorbischen Gebiet der sächsischen Oberlausitz 1848—1849* (Lëtöpis B 12, 1965, s. 117—143).

¹⁸ M. Kasper, *Zur Siedlungsfrage in der sächsischen Oberlausitz (1919—1924)* (Lëtöpis B 7, 1960, s. 36—82); tenże, *Zu den historischen Grundlagen für die Bewegung der Oberlausitzer werktätigen Bauern nach dem ersten Weltkrieg* (tamże B 12, 1965, s. 207—230); H. Z w a h r, *Die sorbische Dorfarmut als sozialer Träger der Gründung der Domowina (1912)* (tamże B 10/1, 1963, s. 3—54).

¹⁹ „Verordnungsblatt der Provinzialverwaltung Mark Brandenburg” (cytowane w dalszym ciągu: VOBl. Br.), R. I, nr 1, 20 X 1945, s. 8—10.

²⁰ „Amtliche Nachrichten der Landesverwaltung Sachsen”, R. I, nr 5, 24 IX 1945, s. 27—30. Zaslugujące na duże uznanie praca L. Janickiego, *Ustrój polityczny Niemieckiej Republiki Demokratycznej*, Poznań 1964, s. 45, błędnie podaje datę 3 września. Przy tym chodzi jednak o datę dotyczącą prowincji Saksonii, późniejszego kraju (Land) Sachsen-Anhalt, odpowiadającego mniej więcej dzisiejszym okręgom Halle i Magdeburg.

zwoliły przejść „od żądań chłopów pracujących do sprawiedliwego podziału ziemi oraz likwidacji feudalnej i junkierskiej własności”.

Również we wsiach serbołużyckich żądania te nie przeszły bez echa. Tamtejsi mieszkańcy, Serbołużycanie i Niemcy, przychodzili na zebrania w sprawie reformy rolnej: 17 sierpnia — w Radibor, 18 sierpnia — w Baruth, 25 sierpnia — w Königswatha, 30 sierpnia — w Sohland, 1 września — w Quatitz i 4 września — w Klix — wszystkie w powiecie budziszyńskim²¹. „Deutsche Volkszeitung” z 31 sierpnia opublikowała rezolucję, w których 146 chłopów i robotników rolnych ze wsi Grano, Groß Breesen, Groß Drewitz, Schenkendöbern i Sembten w powiecie Guben sprecyzowało swoje żądania²². Do nich przyłączyło się dalszych 21 robotników rolnych i 18 chłopów małorolnych z Groß Breesen i Groß Drewitz²³, o czym donosiła ta sama gazeta w numerze z 1 września, a także 35 robotników rolnych z miejscowości Tornow w powiecie Calau, o czym wspomniane pismo informowało 7 września²⁴. Wiele wsi powiatu budziszyńskiego już w końcu sierpnia złożyło konkretne plany podziału majątków rycerskich, a mianowicie: Baruth, Dubrauke, Gleina, Quoos, Luga, Königswartha i Rackel²⁵.

Przedtem jeszcze w kilku powiatach przystąpiono do konkretnych przedsięwzięć. Tak więc Naczelny Urząd Miejski w Weißwasser poinformował 11 VII 1945 r. główny zarząd fundacji hrabiego von Arnim, państwa stanowego Muskau, o wywłaszczeniu bez odszkodowania wszystkich posiadłości na terenie rozległych dóbr fundacji na rzecz powiatu Rothenburg. Na tej podstawie uległy konfiskacie w szczególności: fabryka kartonu w Weißwasser, cegielnia w Weißwasser, elektrownia w Pechern, fabryka pił i hebli w Weißwasser, fabryka pił w Krauschwitz, nadleśnictwo Muskau, kolejka wąskotorowa w Muskau, cztery kopalnie węgla brunatnego i fabryka brykietów w okolicach Weißwasser, sama fundacja, park, ogrody przyzamkowe, dominia w Weißkeißel, Gablenz i Weißwasser, jak też stadnina 50 koni²⁶. Na pytanie Zarządu Krajowego z 13 sierpnia landrat Cyż z Budziszyna informował, że wywłaszczono nie tylko majątek w Crostau należący do habiego Schall-Riaucour, lecz prawie wszystkie majątki w powiecie. Równocześnie donosił Cyż o ich podziale — dokonanym niezależnie od Zarządu Krajowego — gdyż liczni

²¹ Sorbisches Kulturarchiv Bautzen (cytowane w dalszym ciągu: SKA), nr D 2, 16, 19, 24; SLHA, nr 7/1452, nie pag.

²² Pisma chłopów i robotników rolnych z sierpnia 1945 r., w których domagają się oni podziału wielkiej własności ziemskiej, DMGDA III/1, s. 119.

²³ DZA, LuF, nr 1090, k. 67.

²⁴ Tamże, nr 1089, k. 12.

²⁵ SKA, nr D 26 b, nie pag.

²⁶ K. Kurland i inni, *Führer durch die Park- und Kurstadt Bad Muskau*, Muskau (1963), s. 23—25.

posiadacze, jako faszyci i militaryści, uciekli, a sytuacja powiatu była krytyczna ²⁷.

Cel przeprowadzanej reformy rolnej jasno sformułowały zarządzenia w art. 1, p. 1: „Demokratyczna reforma rolna jest nie cierpiącą zwłoki koniecznością narodową, gospodarczą i społeczną. Reforma rolna musi zagwarantować likwidację feudalnej, junkierskiej, wielkiej własności ziemskiej, musi położyć kres panowaniu junkrów i wielkich właścicieli ziemskich na wsi, gdyż stanowiło ono zawsze bastion reakcji i faszyzmu w naszym kraju, było jednym z głównych źródeł agresji i wojen zaborczych przeciw innym narodom. Reforma rolna winna spełnić wielowiekowe marzenia bezrolnych i małorolnych chłopów oraz robotników rolnych o przekazaniu w ich ręce wielkich majątków ziemskich. Równocześnie reforma rolna staje się najważniejszym warunkiem przebudowy i gospodarczego postępu naszego kraju”.

Jeśli chodzi o obszar narodowościowo mieszanym, należałoby dodać, że reforma rolna miała podwójne, społeczne i narodowe, znaczenie dla narodowości serbołużyckiej, składającej się w równej mierze z robotników i chłopów, przy czym półproletariat był szczególnie liczny. Przeważająca większość ludu serbołużyckiego żyła na wsi. Co prawda, liczba Serbołużyczan wyzyskiwanych poprzez pracę najemną była niewielka, ale też nie było żadnego Serbołużyczanina, który należałby do warstw panujących w imperialistycznych Niemczech. Wielkimi właścicielami na Łużycach byli wyłącznie Niemcy, gdy natomiast pracujący u nich robotnicy rolni i uzależnieni od nich w rozmaity sposób chłopci rekrutowali się spośród obydwu narodowości. Wywłaszczenie więc wielkich właścicieli ziemskich było warunkiem uwolnienia większości Serbołużyczan od wielowiekowego społecznego i narodowego wyzysku i ucisku ze strony warstwy bogaczy.

Według art. 2, p. 2—5 zarządzeń o reformie rolnej wywłaszczeniu podlegały gospodarstwa rolne wraz ze wszystkimi przynależnymi do nich zabudowaniami, inwentarzem żywym i martwym, ubocznymi zakładami produkcyjnymi i innymi majątkami rolno-gospodarczymi, które były własnością:

- a) zbrodniarzy i przestępców wojennych,
 - b) przywódców nazistowskich i aktywnych działaczy partii nazistowskiej oraz zależnych od niej organizacji, a także osób należących do grona przywódców państwa hitlerowskiego,
 - c) junkrów i wielkich posiadaczy ziemskich o powierzchni ponad 100 ha,
 - d) państwa.
- Do wyjątków nie podlegających wywłaszczeniu należały grunty bę-

²⁷ SLHA, nr 7/1446, nie pag.

dące własnością instytutów rolnych, zakładów doświadczalnych i naukowych, ziemie niezbędne do produkcji artykułów rolnych w celu zaspokajania potrzeb ludności miast, grunty gminne, posiadłości gospodarczych towarzystw rolnych, szkół, jak również klasztorów, instytucji kościelnych, kościołów i biskupstw.

Ogółem w powiatach serbołużyckich podległo wywłaszczeniu około 1000 gospodarstw rolnych o ogólnej powierzchni blisko 300 000 ha. Sama tylko przeciętna powierzchnia poszczególnych wywłaszczonych gospodarstw, wynosząca 300 ha, wskazuje, że były to przeważnie wielkie posiadłości ziemskie. Oczywiście znalazło się wśród nich 17 majątków pięciu najbogatszych właścicieli o łącznej powierzchni 40 552 ha, równej 14%, oraz dwudziestu bardzo bogatych właścicieli ponad 55 majątków o łącznej powierzchni 71 181 ha, równej 24% wywłaszczonej ziemi.

Tab. 1. Najwięksi na Łużycach właściciele ziemscy²⁸

Lp.	Właściciel	Dobra	Powierzchnia (w ha)
1.	Hrabia von Arnim	Muskau	15 800
2.	Hrabia von d. Schulenburg	Lieberose	11 087
3.	Hrabia von Houwald	Straupitz	6 257
4.	Zakłady Węglowe w Anhalt (Koncern Flicka)	Welzow wraz z Klein Radisch	3 829
5.	Hrabia Schall-Riaucour	Gaußig wraz z Brösa, Croßtau, Diehmen, Drauschkowitz, Gleina, Gutttau, Mal- schwitz, Medewitz, Putzkau, Tröbigau, Wartha	3 579
6.	Zakłady Górnicze Ilse Sp. Akc. (AG)	powiat Hoyerswerda	3 263
7.	Stinnes	Weißkollm wraz z Biehain, Kaltwasser, Zimpel-Tauer	3 164
8.	H. i F. von Martin	Noës wraz z Geheege, Rothenburg, Diehsa, Quitzdorf	2 764
9.	von Stolberg	Brauna z Bulleritz, Großgrabe, Häslich, Liebenau, Schwoo- dorf, Petersheim, Schönbach	2 325
10.	von Wülfing	Groß Leuthen	2 200

²⁸ Według: DZA, LuF, nr 328, k. 351—354, i nr 1597, k. 136; SLHA, nr 7/1423, 1501, 1575, nie pag.

Cele parcelacji i rozdziału funduszu ziemi powstałego na skutek wyłączenia zostały określone w art. 1, p. 2 wspomnianych zarządzeń. Chodziło o to, aby:

- a) zwiększyć powierzchnię ziemi uprawnej gospodarstw chłopskich o obszarze poniżej 5 ha,
- b) utworzyć nowe, samodzielne gospodarstwa rolne dla chłopów bezrolnych, robotników rolnych i drobnych dzierżawców,
- c) nadać ziemię przesiedleńcom i uciekinierom,
- d) stworzyć gospodarstwa, które zaopatrywałyby ludność pracującą miast w produkty mięsne i nabiał, a także dla robotników i urzędników działki pod uprawę jarzyn,
- e) utrzymać istniejące i zorganizować nowe gospodarstwa doświadczalne oraz do celów badawczych.

Większość funduszu ziemi, w szczególności zaś ziemi ornej, została oddana w użytkowanie indywidualne. W powiatach narodowo mieszanych jedynie tam, gdzie przeważały lasy (powiaty: Calau, Lübben, Spremberg), indywidualnym użytkownikom przekazano mniej niż połowę funduszu ziemi, natomiast w powiatach Guben i Hoyerswerda oddano w użytkowanie chłopom indywidualnym ponad $\frac{2}{3}$, w powiecie zaś Löbau — całość wywłaszczonych gruntów.

Tab. 2. Wywłaszczenie i podział ziemi (stan z 1 X 1946 r.)²⁹

Powiaty w dawniejszych granicach ³⁰	Wywłaszczone majątki		Przekazane do indywidualnego użytkowania	
	liczba majątków	powierzchnia w ha	liczba właścicieli	powierzchnia (w ha)
Calau	177	51 186	7 090	21 172
Cottbus	52	16 488	3 883	10 602
Guben	39	9 061	2 281	7 299
Lübben	47	28 848	2 921	10 756
Spremberg	40	17 216	2 705	6 989
Bautzen	158	22 864	7 096	14 431
Hoyerswerda	64	20 593	4 994	14 416
Kamenz	72	10 575	1 954	6 298
Löbau	53	9 951	3 626	9 128
Weißwasser	92	54 147	6 907	31 005

²⁹ Według: DZA, LuF, nr 1676, k. 206, 209, 433, 434.

³⁰ We wrześniu 1945 r. dokonano tam znacznych zmian granic trzech powiatów: spośród 31 gmin stanowiących pozostałość powiatu Sorau, zniesionego 1 I 1946 r., 13 zostało włączonych do powiatu Spremberg, 16 do powiatu Cottbus, 2 zaś do powiatu Forst. Por. VOBl. Br. R. II, nr 14, 23 IX 1946, s. 291.

Podział ziemi między poszczególne kategorie indywidualnych użytkowników w różnych powiatach przedstawiał się rozmaicie, zależnie od jakości gleby, zapotrzebowania na ziemię ze strony bezrolnych i małorolnych chłopów, jak też robotników rolnych, od liczby osiedlonych uciekinierów i przesiedleńców, stopnia zniszczenia i tym podobnych czynników, które na tym miejscu trudno bliżej przedstawiać. Podkreślić wszakże należy, że — najogólniej rzecz biorąc — chłopci małorolni w powiatach Cottbus, Guben, Hoyerswerda i Lübben oraz nierolnicy w powiatach Hoyerswerda, Kamenz i Spremberg stanowili połowę indywidualnych użytkowników rozdzielonej ziemi, gdy natomiast te same kategorie obdzielonych ziemią w powiatach Bautzen, Calau, Löbau i Weißwasser, w powiecie Kamenz także chłopci małorolni, stanowili trzecią część. Przy tym w powiatach Bautzen i Löbau wzięto pod uwagę chłopów bezrolnych i robotników rolnych, którzy tworzyli czwartą część obdzielonych ziemią. Największy udział przesiedleńców i uciekinierów w podziale ziemi notuje się w powiecie Guben. Stanowili oni tutaj $\frac{1}{5}$ ogólnej liczby indywidualnych osób, które otrzymały nadziały.

Tab. 3. Struktura społeczna indywidualnych użytkowników, którzy otrzymali nadziały (stan z 1 X 1946 r.)³¹

Powiaty w dawniejszych granicach	Chłopi małorolni	Chłopi bezrolni i robotnicy rolni	Przesiedleńcy i uciekinierzy	Drobni dzierżawcy i zagrodnicy	Nierolnicy	Razem
Calau	2 254	908	680	512	2 736	7 090
Cottbus	1 795	758	319	329	682	3 883
Guben	969	526	441	—	345	2 281
Lübben	1 390	627	410	60	434	2 921
Spremberg	631	422	119	—	1 533	2 705
Bautzen	2 630	1 909	461	—	2 096	7 096
Hoyerswerda	2 285	273	99	130	2 207	4 994
Kamenz	786	245	46	57	820	1 954
Löbau	1 261	916	—	—	1 449	3 626
Weißwasser	2 511	830	679	277	2 610	6 907

Szczególnie mocno należy podkreślić, że zasługą demokratycznej reformy rolnej, nie zawsze w pełni docenianą, było zapewnienie nowych warunków bytu wielu osobom, które w wyniku zbrodniczej, zaborczej wojny, rozpetanej przez Niemcy hitlerowskie, zostały wysiedlone zwłaszcza z Polski i Czechosłowacji. W chwili zatwierdzenia zarządzeń o reformie rolnej we wrześniu 1945 r. liczba przesiedleńców wynosiła: 50% mieszkańców wsi w powiecie Görlitz, 31% — w powiecie Rothenburg,

³¹ Według: DZA, LuF, nr 1676, k. 209, 434.

21% — w powiecie Hoyerswerda, 20% — w powiecie Löbau, 15% — w powiatach Bautzen i Zittau oraz 12% — w powiecie Kamenz. Przeciętna liczba przesiedleńców dla całego kraju wynosiła 17%³². Mimo niesłychanych ofiar poniesionych w czasie wojny ogólna liczba ludności w powiatach serbołużyckich wzrosła w okresie od spisu ludności z 17 V 1939 r. do spisu z 29 X 1946 r. o 60 636 osób³³. Dla nowych mieszkańców Niemiecka Republika Demokratyczna stała się prawdziwą ojczyzną.

Według art. 4, p. 2—3 zarządzeń w sprawie reformy rolnej praktyczną jej realizacją zająć się miały odrębne komisje, wybierane w gminach na ogólnych zgromadzeniach robotników rolnych, chłopów bezrolnych, chłopów posiadających gospodarstwa o powierzchni mniejszej niż 5 ha oraz przesiedleńców, komisje powiatowe mianowane przez władze powiatowe (w Brandenburgii — również na szczeblu zarządów okręgowych, mianowane przez urzędy okręgowe) i zatwierdzane przez ówczesne wyższe organa państwowe. Natomiast skład osobowy komisji krajowych i prowincjonalnych ustalony był w zarządzeniach w art. 4, p. 3. Przeszło połowa członków komisji gminnych rekrutowała się spośród bezpartyjnych, a prawie czwarta część — spośród komunistów. Dowodzi to, że z jednej strony podstawa społeczna komisji była bardzo szeroka, z drugiej zaś wskazuje, że w realizacji reformy rolnej przodującą rolę odegrali komuniści.

W komisjach powiatowych znajdowali się obok landratów lub ich zastępców, jako przewodniczących, prawie wyłącznie potencjalni użytkownicy dzielonej ziemi, mieszkańcy gmin danego powiatu, a więc np. w komisji powiatowej w Budziszynie zasiadali mieszkańcy wsi Cölln, Demitz-Thumitz, Dubrauke, Großdubrau i Lömischau, w komisji powiatowej

Tab. 4. Struktura polityczna gminnych komisji przeprowadzenia reformy rolnej

Przynależność do partii	Saksonia ³⁴	Brandenburgia ³⁵
Bezpartyjni	5207	6466
KPD	2042	2111
SPD	935	1181
CDU	46	
LDP	41	87
Łącznie	8271	9845

³² Według: SLHA, Rep. LII, nr 44, k. 50.

³³ Na podstawie: E. Tschernik, *Die Entwicklung der sorbischen Bevölkerung von 1832 bis 1945. Eine demographische Untersuchung*, Berlin 1954, s. 138.

³⁴ Według: SLHA, nr 7/1575, nie pag. Według stanu z 1 XII 1945.

³⁵ Według: DZA, LuF, nr 80, k. 46. Według stanu z 4 XII 1945.

z Hoyerswerda — ze wsi Guteborn, Hermsdorf, Leippe i Weißkollm, w komisji powiatowej w Kamenz — z Bretinig, Deutschbaselitz, Kleinhänchen i Wohla, w komisji powiatowej w Weißwasser — ze wsi See, Sprey, Weißkeißel. Dawało to maksymalną gwarancję przeprowadzenia reformy na zasadach demokratycznych³⁶.

Objawem demokratycznego postępowania było również wciąganie ludności serbołużycyckiej do komisji powiatowych i miejscowych. Np. w skład siedmioosobowej komisji powiatowej w Budiszynie wchodziło 5 Serbołużyczan (w tym przewodniczący i sekretarz), z których jeden mianowany był przez KPD, dwóch przez SPD i dwóch przez Domowinę. W 119 komisjach działających w poszczególnych miejscowościach tego powiatu na ogólną liczbę 764 członków przypadało prawie 400 Serbołużyczan³⁷. W ten sposób chłopci serbołużycy tym dobitniej uznali fakt, że ich dawne żądanie ziemi, jeden z zasadniczych celów serbołużycyckiego ruchu narodowego w przeszłości, mogło być zrealizowane dopiero teraz, w okresie przeobrażeń antyfaszystowsko-demokratycznych.

Zwróćmy pokrótce uwagę na ów narodowy ruch serbołużycycki w przeddzień reformy rolnej, w szczególności zaś na organizację Domowiny — związek Serbołużyczan³⁸.

Już od początku radzieckiej ofensywy w styczniu 1945 r. czołowi przedstawiciele narodowej organizacji serbołużycyckiej — założonej w 1912 r. w celu obrony przed antyserbołużycycką polityką imperializmu niemieckiego, od 1937 r. zakazanej przez władze faszystowskie — zbierali się nielegalnie co miesiąc, aby radzić nad przywróceniem jej do życia. W rezultacie w dniu 24 kwietnia w Crostwitz (pow. Kamenz) powstał komitet przygotowawczy celem ponownego zorganizowania Domowiny. W dniu 10 X 1945 r., a więc zaledwie 2 dni po bezwarunkowej kapitulacji Niemiec hitlerowskich, w tejsze miejscowości Domowina została reaktywowana. Akt ten był wyrazem niezłomnej woli narodowego istnienia, objawem pragnienia pokoju serbołużycyckich mas pracujących.

Program organizacji zawierał antyfaszystowskie, antymilitarystyczne i demokratyczne żądania, prawie całkowicie pokrywające się z zasadniczymi celami, jakie dla całych Niemiec sprecyzowała KPD w swojej odezwie z 11 VI 1945 r., a które z uznaniem przyjęte zostały przez większość ludności serbołużycyckiej. Nowy program Domowiny domagał się pełnego równouprawnienia języka serbołużycyckiego w szkołach i w życiu publicznym, poparcia i rozwoju demokratycznej kultury serbołużycyckiej, przysługu-

³⁶ Według: SLHA, nr 7/1437, nie pag.

³⁷ K. Janak, *Die Bodenreform im Kreise Bautzen (Veteranenbericht)* (Lëtöpis B 7, 1960, zwłaszcza s. 200—202).

³⁸ Bardziej szczegółowo zagadnienie to omawia m. in.: K. J. Schiller, *Die Nationalitätenpolitik der SED gegenüber der sorbischen nationalen Minderheit in*

jącego Serbołużyczanom udziału w powstających organach samorządowych, a także zawierał postulat przeobrażenia stosunków społecznych w duchu antyfaszystowsko-demokratycznym.

Po uzyskaniu prowizorycznego zezwolenia radzieckiej Rejonowej Komendantury w Budziszynie w dniu 17 maja, Domowina stała się urzędowo uznaną organizacją kilka dni po wydaniu rozkazu nr 2 administracji Wojsk Radzieckich w Niemczech z 10 VI 1945 r. o restytuowaniu antyfaszystowskich partii i stowarzyszeń.

Bezpośrednio po 1945 r. kierownictwo serbołużyckiego ruchu narodowego uchwyciły elementy drobnomieszczańskie, niezwykle zróżnicowane wewnątrznie, jeśli chodzi o ich poglądy polityczne. Były one zgodne co do tego, że raz na zawsze należy położyć kres narodowemu uciskowi serbołużyckiego ludu. Różnice stanowisk zaznaczały się w kwestii, jakimi drogami należy do tego dojść. Gdy postępowi działacze skłaniali się na stronę rewolucyjnego niemieckiego ruchu robotniczego, a nawet niektórzy z nich należeli do partii robotniczych, skrzydło burżuazyjne oczekiwało i zwracało się o pomoc do zagranicznych kół burżuazji. Jeżeli rozbieżności między tymi dwoma skrzydłami udało się już od początku całkowicie przezwyciężyć, to sprzeczności między dążeniami serbołużyckich mas pracujących a stanowiskiem drobnomieszczańskiego ugrupowania w kierownictwie ruchu narodowego doprowadziły bardzo wcześnie, bo już na początku 1946 r., do coraz wyraźniej zaznaczających się sporów, które były wyrazem odmiennych, częściowo nawet sprzecznych interesów społecznych różnych warstw ludności serbołużyckiej.

W Zarządzie Głównym Domowiny umacniały się z czasem coraz bardziej elementy postępowe, stojące na gruncie antyfaszystowsko-demokratycznego porządku i mobilizujące lud serbołużycki do rozwiązywania zadań, jakie narzucały obiektywne warunki. Natomiast utworzony — również w maju 1945 r. — w Pradze Łużiskoserbski narodny wubërk (Narodowy Wydział Serbołużycki) grupował siły, których nacjonalistyczne tendencje naprowadzały go na drogę separatystycznych żądań. Doprowadziło to jednak do daleko idącej izolacji Wydziału w jesieni 1945 r. i do rozwiązania go w 1947 r.

Ale i kierownictwo Domowiny reprezentowało w latach 1945—1946 sprzeczne tendencje. Znalazło to swój wyraz z jednej strony w uznaniu i włączeniu się do dzieła demokratycznej przebudowy, z drugiej zaś

der Etappe der antifaschistisch-demokratischen Umwälzung (Beiträge zur sozialistischen Erziehung und Bildung im deutsch-sorbischen Gebiet, R. V, nr 3, 28 VI, nr 4, 23 VIII 1963), oraz M. Thiemann, *Die Neugründung der Domowina 1945 und ihre Ziele* (tamże, R. VII, nr 2, 23 IV 1965); liczne związane z tym fakty podają B. Cyž, *Časova dokumentacija k najnowšim serbskim staviznam 1945—1960*, Budyšin 1965.

w niezgodnej z tym kierunkiem współpracy przez pewien czas z Serbsko-łużyckim Wydziałem Narodowym i przejściowym w nim członkostwie. Dziedzictwem ciężącym na powojennym ruchu Serbołużyczan był miniony ucisk narodowy i terror faszystowskiej polityki wytępienia, który znalazł swoje odbicie w świadomości ludzi obydwu narodowości.

Tak jak powołanie do życia Domowiny w 1912 r. dokonało się pod naciskiem serbołużyckiej biedoty wiejskiej, tak też stało się po przywróceniu organizacji do życia w 1945 r., kiedy to — w wyniku prowadzonych sporów — o treści i kierunku działania zadecydowali serbołużyccy robotnicy wspólnie z pracującym chłopstwem i postępowymi siłami inteligencji, nawiązując do demokratycznych i rewolucyjnych tradycji, stworzonych w okresie republiki weimarskiej przez serbołużyckich robotników i chłopów, u boku niemieckich braci klasowych. Poważna przy tym rola przypadła również skupionej w Domowinie młodzieży serbołużyckiej, która przez swój aktywny współdział w rewolucyjnych przeobrażeniach (w szczególności należy tu wymienić ochotnicze brygady pracy) wywarła duży wpływ na organizację i szerokie rzesze ludności³⁹. Znacznej pomocy i poparcia ruchowi serbołużyckiemu udzielili działacze KPD i SED, do których należeli także liczni Serbołużycanie, jak również oficerowie radzieckich sił okupacyjnych, posiadający nieraz kilkudziesięcioletnie doświadczenie w skutecznym stosowaniu w praktyce marksistowsko-leninowskich zasad polityki narodowościowej.

Najbardziej jednak decydujące znaczenie posiadał czyn samych Serbołużyczan. To oni właśnie w czasie wywłaszczenia i parcelacji ziemi zrabowanej ich przodkom przed setkami lat wykazali, że w wielkiej walce wszystkich sił antyfaszystowskich i demokratycznych Niemiec stanowią wraz z nimi jedność. Jeżeli Domowina już w lipcowym „planie współpracy niemiecko-serbołużyckiej na Łużycach”⁴⁰, a później także w piśmie do przewodniczącego Zarządu Krajowego z 1 IX 1945 r.⁴¹ domagała się m. in. podziału wielkich gospodarstw rolnych między ludność serbołużycką, odczuwającą wielki głód ziemi, a także przekazania lasów i jezior na własność ludu, to jej działacze i członkowie przez swój aktywny udział w realizacji demokratycznej reformy rolnej wykazali, że dla spełnienia wysuniętych żądań gotowi są poświęcić całą swą energię⁴².

³⁹ Por. również: J. Handrik, *Skutkowanie a wuznam brigadow serbskeje mlodżiny w dobre natwara antifašistisko-demokratiskoho porjada*, Staatsexamensarbeit am Sorbischen Pädagogischen Institut. Bautzen 1962, maszynopis, stron 76, w: SKA, nr XCIX/1, E.

⁴⁰ SKA, nr D 191, nie pag.

⁴¹ SKA, nr D 23, nie pag.

⁴² Na temat udziału Domowiny w przygotowaniu i przeprowadzeniu reformy rolnej por. również: K. J. Schiller, *Demokratisko zemsko reforma nazymu 1945 a Domowina* (Rozhlad, XV, 1965, nr 9, s. 261—268).

Jedną z pierwszych wsi na Łużycach, w której dokonano uroczystego wręczenia dokumentów własnościowych, była wieś Neschwitz, mocno zniszczona przez wojnę, stanowiąca przedtem część posiadłości rodu von Vietinghoff-Riesch, obejmującej blisko 2000 ha ziemi. Podczas tej pierwszej w powiecie budziszyńskim uroczystości wręczenia aktów własnościowych w dniu 14 X 1945 r. na prowizorycznej scenie, udekorowanej czerwonymi flagami — symbolem międzynarodowego ruchu robotniczego, oraz niebiesko-czerwono-białymi sztandarami serbołużyckimi, zespoły chóralne z Neschwitz i Radibor śpiewały przed przeszło tysiącem uczestników niemiecko-serbołużyckie piosenki. W taki sposób zademonstrowano zgodność obydwu narodowości w rozwiązywaniu aktualnych zagadnień⁴³.

Spotkanie to dało asumpt do uchwalenia w dniu 27 X 1945 r. dokumentu: *Cele i zadania Domowiny (Ziele und Aufbau der Domowina)*, w którym stwierdzano m. in., że Domowina „dąży do jak najściślejszej współpracy z wszystkimi partiami antyfaszystowskimi i jest jak najbardziej zdecydowanym wrogiem wszelkich knowań faszystowskich, reakcji i militarizmu. Jej dążeniem na przyszłość jest współzycie między Serbołużyczanami i Niemcami na Łużycach na zasadzie pełnego równoprawnienia i demokracji”⁴⁴.

Rzecz oczywista, przeciwnicy reformy rolnej i w ogóle wrogowie wszelkich demokratycznych przemian w Niemczech wschodnich nie pozostawali bezczynni. Nie wdając się w szczegółowy opis tych kwestii, wspomnieć trzeba, że owe reakcyjne elementy stosowały wszelkie środki przeciw reformie rolnej, począwszy od próśb o pozostawienie części dóbr poza wywłaszczeniem, poprzez protesty przeciw wywłaszczeniu, sprzeczne z zasadami słuszności wnioski w sprawie reformy rolnej, podburzanie ówczesnych robotników dominialnych, aż do otwartych aktów sabotaży. Wystąpienia przeciw demokratycznej władzy państwowej w poszczególnych wypadkach szły tak daleko, że trzeba je było uśmierzać przez aresztowania.

Dzisiaj stwierdzić można, że demokratyczna reforma rolna była największą zwycięską akcją rewolucyjną mas w dotychczasowej historii niemieckiej, a także związanej z nią jak najściślej i od niej w wysokim stopniu uzależnionej historii Serbołużyczan. Jej przewodnim motywem było wymarzone od wieków wyzwolenie chłopów, które znalazło swe urzeczywistnienie w warunkach gospodarki rolnej Niemieckiej Republiki Demokratycznej. Uwolniła ona serbołużyckich chłopów od najgorszych ciemieżców, jakimi byli niemieccy wielcy właściciele ziemscy i junkrzy,

⁴³ K. J a n a k, *Serbska ludność stupi do akcije* (Domowina we swoim 50. lécie, Budyšin 1962, s. 39).

⁴⁴ SKA, nr D 64, nie pag.

zwróciła im ziemię, z której zostali wypędzeni ich przodkowie. Zapoczątkowane przez demokratyczną reformę rolną gruntowne przeobrażenia społeczne we wschodnich Niemczech stały się fundamentem realizacji od dawna dla wszystkich oczywistej zasady równouprawnienia i współpracy serbołużyckich mniejszości narodowej we wszystkich dziedzinach życia społecznego w Niemieckiej Republice Demokratycznej.

WYKAZ NAZW MIEJSCOWOŚCI W BRZMIENIU NIEMIECKIM
I SERBOŁUŻYCKIM

Baruth	— Bart	Kaltwasser	— Studzeńka
Bautzen	— Budyšin	Kamenz	— Kamjenc
Beeskow	— Bezkow	Kleinhänchen	— Mały Wosyk
Biehaiu	— Běhany	Klein Radisch	— Radšowk
Bischofswerda	— Biskopicy	Klix	— Klukš
Brauna	— Brunow	Königswartha	— Rakecy
Bretnig	— Brětnik	Krauschwitz	— Krušwica
Brösa	— Brězyna	Leippe	— Lipoj
Bulleritz	— Bólericy	Liebenau	— Lubnjow
Calau	— Calawa	Lieberose	— Luboraz
Cölln	— Chelno	Löbau	— Lubij
Cottbus	— Chošebuz	Lömischau	— Lemišow
Crostau	— Chróstawa	Lübben	— Lubin
Cromwitz	— Chrósćicy	Luckau	— Łukow
Dreizitz-Thumitz	— Zemicy-Tumicy	Luga	— Łuh
Deutschbaselitz	— Němske Pazlicy	Malschwitz	— Malešecy
Diehmen	— Demjany	Medewitz	— Mjedźojz
Diehsa	— Džěže	Muskau	— Mužakow
Drauschkowitz	— Družkecy	Neschwitz	— Njeswaćidło
Dubrau	— Dubrawka	Niesky	— Niska
Finsterwalde	— Grabin	Noës	— Nowa Wjes
Forst	— Baršć	Pechern	— Pěchč
Gablenz	— Jabłońca	Petershain	— Hóznica
Gaußig	— Huska	Putzkau	— Póckowy
Geheege	—	Quatitz	— Chwaćicy
Gleina	— Hlina	Quitzdorf	— Kwětanecy
Görlitz	— Zhorjelic	Quoos	— Chasow
Grano	— Gronow	Rackel	— Rakojdy
Groß Breesen	— Brjazyna	Radibor	— Radwor
Groß Drewitz	— Wjelike Drjejce	Rothenburg	— Rózbork
Großdubrau	— Wulka Dubrawa	Schenkendöbern	— Dubrawa
Großgrabe	— Hrabowa	Schönbach	— Šumbach
Groß Leuthen	— Lutol	Schwoosdorf	— Šwobicy
Guben	— Gubin	See	— Jězor
Guteborn	— Wudwor	Sembten	— Semtyń
Guttau	— Hućina	Senftenberg	— Zły Komorow
Häslich	— Haslowk	Sohland	— Załom
Hermsdorf	— Hermanecy	Sorau	— Żarow
Hoyerswerda	— Wojerecy	Spremborg	— Grodk

Sprey	— Sprjowje	Weißkollm	— Běly Chołmc
Straupitz	— Tšupc	Weißwasser	— Běta Woda
Tornow	— Tornow	Welzow	— Wjelcej
Tröbigau	— Trjehowj	Wohla	— Walow
Wartha	— Stróža	Zimpel-Tauer	— Cypmel-Turjo
Weißkeißel	— Wuskidž	Zittau	— Žitawa

ZUR BEDEUTUNG DER DEMOKRATISCHEN BODENREFORM 1945 FÜR DIE ENTWICKLUNG DER SORBEN IN DER DEUTSCHEN DEMOKRATISCHEN REPUBLIK

Eine der ersten und bedeutungsvollsten Maßnahmen zur Demokratisierung der gesellschaftlichen Verhältnisse im Osten Deutschlands nach der Befreiung vom Faschismus im Jahre 1945 war die demokratische Bodenreform, die mit vollem Recht als die bis dahin größte siegreiche revolutionäre Aktion der Massen in der deutschen Geschichte bezeichnet wird. Anknüpfend an die Bodenforderungen in der Vergangenheit, gestützt auf die demokratischen Verwaltungsorgane, enteigneten werktätige Bauern und Landarbeiter der Lausitz unter Führung der Arbeiterklasse die Besitzer von rund 1000 landwirtschaftlichen Betrieben mit einer Gesamtfläche von nahezu 300 000 ha. Diese Entmachtung der Großgrundbesitzer und die Aufteilung ihres Bodens bedeuteten im behandelten gemischtnationalen Gebiet wie überall eine entscheidende Veränderung der Machtverhältnisse auf dem Dorf, hier waren sie jedoch gleichzeitig auch eine wesentliche Voraussetzung für die Befreiung des sorbischen Volkes von nationaler Knechtung und Unterdrückung durch eben diese Schichten. Die demokratische Bodenreform war damit sowohl der Beginn der Bauernbefreiung als auch eine wichtige Grundlage für die Durchsetzung der Gleichberechtigung der sorbischen nationalen Minderheit, zwei Aufgaben, für die Generationen kämpften und die in der Deutschen Demokratischen Republik erfolgreich gelöst wurden.